

РЕЦЕНЗИЯ
от
проф. д.изк. Розмари Стателова
за
доц. д.н. Венцислав Димов Димов
участващ в конкурса за заемане на академичната длъжност
ПРОФЕСОР
по професионално направление 3.5. Обществени комуникации
и информационни науки, Журналистика – медийна музика,
обявен в Държавен вестник бр. 65 от 16 авг. 2016г.

Името на доц. д.н. Венцислав Димов е добре известно на хората, посветени в академичните и културни дейности, свързани от една страна с популярната и традиционна музика, а от друга – с медиите и музикалните практики в тях. Научен изследвател, университетски преподавател и медиен популяризатор на ред музикални практики, доц. Димов е автор на много голям брой научни трудове, често цитирани в българската и чуждестранна научна литература, известен е и от журиранията си по фестивали и конкурси. В настоящия конкурс за професор той участва с 23 труда – една монография и 22 студии, статии и учебни помагала, които са напълно достатъчни според изискванията на закона и правилника на СУ „Св. Климент Охридски”. В рецензията си аз ще започна с монографията.

В този труд на доц. д.н. Венцислав Димов има от всичко по много – множествен обект и предмет на изследване, множество подходи в ансамбъл, много издирена и анализирана емпирия, както и много метафори. Те са още в заглавието на труда – „**музика за народа**”, от една страна – разбирай: народна и популярна музика, продуцирана и разпространявана от електронните медии, главно радиото, а от друга – „**мека власт**” по време на социализма в България, разбирай: власт, която изхожда от популярната култура, която се съобразява и зависи от приемането ѝ от аудиторията и която действа чрез форми на развлекателното, личния живот и всекидневието. Ако ги нямаше тия две метафори в заглавието, които силно занимават изследователя в последно време, бихме казали просто, че обемният труд е посветен на разкриването на една от основните звукови картини на социалистическото минало и на медиите, които я продуцират и разпространяват, както и на аудиториите, които я консумират. Една такава формулировка обаче би лишила отношението на автора към обекта от неговата „пасионария” (ако използваме термина на Лев Николаевич Гумилев). Именно чрез акцент върху **меката власт** през музикално-медийна популярна култура Димов се присъединява към твърдението на теоретика Джоузеф Най, че „в условията на продължаващата медийна революция *меката власт* ще става

все по-значима”. Тя се осъществява чрез нещо доста трудно постижимо – чрез стимулиране на хората към очаквано от тях поведение. Нещо, от което новата социалистическа власт още през 40-те години на XX век се е нуждаела повече от всичко друго.

В **първа** глава, посветена на теоретичните и терминологични основи на изследването, Димов се спира върху изясняването на основните понятия и явления *власт* и *медии* в системата на социализма, както и основните работни понятия *музика за народа* и *мека власт*. Обсъждат се такива специфични постановки, като напр. „да се държи властта с песен” или това, че самата музика за народа е медия. Противопоставя се това, че медията – следвайки дадена идеология – упражнява „твърда власт” чрез високото изкуство и „мека власт” чрез популярна музика. Още тук авторът прибъгва до един основен похват в разсъжденияето и в писането на текста: въвеждане в даден казус на определена персона, която чрез своето дело олицетворява и придава плътност на твърдението. В случая тук това е делото на композитора Тончо Русев не само като автор, но и като авторитет, признат за такъв едновременно отгоре и отдолу. Специално внимание се обръща на подходите, които авторът използва в изграждането на многосъставното тълкуване на поредицата **идеология – власт – медии – музика – медийни дейци – аудитория**. Те са основно културологичен и антропологичен подход плюс допълнението историко-културен и историко-антропологичен подходи. Тоест, генерално подходът е интерпретативен, но и верификационен. При излагането на подходите, което винаги става на базата на тълкуван пример, авторът неизменно вкарва разсъжденията и на голям брой други автори, които, видяни като сума, съставляват една действително внушителна библиография. Особено внимание в отделен параграф се обръща на двете основни музикално-културни явления, които доставят т.нар. „музика за народа” и които обуславят „меката власт” на медиите през разглеждания период – за разлика от твърдата власт, която в тук третираното проблемно поле е избегната. Тези две явления са **популярното** и **фолклорното**, взети като субстантивирани прилагателни в тяхната взаимна обусловеност. Тук авторите разсъждения са от голяма важност, тъй като сферата на популярното е все още дискуссионна, особено що се отнася до периода на социализма. Това не е нова област за Димов – напротив, той е един от авторитетите у нас, които са обосновали това, че в модерните контексти фолклорното става народно, играейки ролята на символ на българското и националното.

Посвещавайки **втората** глава на задачата да се очертае *музиката за народа* в наратива на партийната власт, авторът логично започва с текстове, маркиращи този наратив: документи, резолюции, решения, писма на конгресите на БКП, пленумите на Централния комитет и на Политбюро, на отделите „Пропаганда и агитация”, на партийните организации на

творческите съюзи и на медийните институции. И понеже книгата на Димов не се появява на бяло поле, а е част от поредица трудове, изследващи социалистическата власт и общество, то авторът привежда тук най-напред в главата мисли и дефиниции на такива изследователи, за да се определи вида тоталитарна власт и нейното отношение към изкуството като важна част от „великия поход към утрешния ден”. И така, втората глава е посветена на поредица текстове за културната революция, за социалистическия реализъм, за героите и героизма на времето, за чертите на новия човек и – за нас особено важно – за нарастващата роля на медиите. И това се проследява подробно и щателно през всичките пет десетилетия на социализма в България. Дефинират се концепциите за народността и партийността на изкуството, за културното издигане на народа, за художествената самодейност, която стига до мащаби, определящи България като „република на самодейността”, за съревнованията и – разбира се – за съветския пример във всички тези области. Тук определен принос виждам в обстоятелството, че този труд за първи път в нашата хуманитаристика разкрива подробно процеса за овладяване на радиото и неговите музикални програми още от 1944 г. – т.е. още в ранния прериод на отечественофронтовска България 1944-1947, както и в периода на „класическия сталинизъм” 1947-1952. И – логично – главата детайлно се спира върху концепциите на Партията за *музиката на народа* по радиото, а именно жанровете на народната музика, масовата песен и специално за националния химн, за спорната през този период естрадна музика, като се излагат постулатите на това, което тогавашната власт определя като *правилна музика*. Разкрива се приносно и това, че подобно на съветското Постановление за музиката от 1948 г. „Сумбур вместо музика” – и у нас през 1952г. се излиза с Постановление на ЦК на БКП за развитието на музиката, на музикалното дело и на интонационната среда.

Централна и най-обширна (130 стр.) е **третата** глава на труда, озаглавена „Средата. Практиката на посредниците”. Ако приемем, че същинският обект на труда е така или иначе практиката на продуцирането и разпространяването на народната и отчасти популярната музика по медиите в годините на социализма в България, то може да сметнем тази глава за главна. Текстът ѝ започва с редица „преводи”, както ги обозначава авторът – преводи на водещата комунистическа идеология за *музика за народа* в дискурса на творческите и медийните посредници: композитори, аранжьори, изследователи, радиоредактори, продуценти и пр. Сведенията за тези „преводи” са все от първа ръка: Димов години наред е проучвал щателно архиви, сценарии на предавания, дневници на редакции, материали в специализираната научна литература и масовата преса, както и звуковия фонд на БНР, за да ни запознае от близо с една огромна по мащаби практика, която – за разлика от много други практики по време на

социализма – не може да се определи само като принудителна или неправилна или със слаби резултати, все неща, каквито срещаме в редица изследователски трудове за различни сфери на обществения живот у нас през тези 45 години, като например трудовете за управлението на културната сфера и за всекидневието по време на социализма на проф. Иван Еленков. Моето твърдение за градивност тук засяга, разбира се, преди всичко сферата на медийно разпространяваната народна музика, докато положението с музикалната естрада е доста по-противоречиво и в отделни моменти дори трагично, каквото е то и в сферата на новосъздаваната българска художествена музика, третирана пластично в новия труд на проф. Ангелина Петрова „Идеологически дискусии за новата музика /1944-1968/”. Трябва да поясня, че петте десетилетия на социализъм в България по отношение на масовите жанрове и възпитателно третираното музикално изкуство са десетилетия – особено първите три – на активно културно строителство, чиято получена в резултат институционално-кадрова инфраструктура обществото ни ползва и днес. Тук особен аспект е постоянният надзор над професионализирането на кадрите, от които се очаква добро равнище дори и когато става дума за самодейност. В текста последователно се разглеждат многобройните практики в сферата на народната музика – музикалните радиосъстави, народните певци и певици, новите народни песни (партизански, бригадирски, за новото село), като отново – както и в предишните глави – авторът прибягва до биографични разкази (напр. на Гюрга Пинджурова и Атанаска Тодорова), което придава плът и достоверност на описването и анализирането на процесите. Специален акцент се поставя върху практиката на сатиричните радиопредавания (тези на куплетиста Стоян Миленков или на дуото „Миладин и Костадин”), осветяват се важните сфери на малцинствената народна музика по медиите (радиото и грамофонните плочи), редакторската институция в радиото и – отчасти – в Българската телевизия. Считам, че цялата тази глава е важен принос в медиазнанието в България – тя предлага огромен автентичен материал заедно с проблематизирането му по начин, който сигурно ще превърне книгата на Венцислав Димов и в учебно помагало, освен че тя е първокласен културологичен и антропологичен труд върху една слабо позната част от българската музикално- и медийнокултурна действителност от близкото минало.

И – като в един сполучлив сонатно-симфоничен цикъл – книгата завършва с **четвърта** част. Тя е озаглавена „От долу нагоре” и е посветена на „гласовете на народа”. Тоест, гласът на третия участник в процеса, при когото се извършва възприемането на *музиката за народа*. Вследствие на *меката си власт*, народната музика успешно е стигнала до своя адресат. Медиите са си свършили работата и, казано с думите на проф. Иван Стефанов, осъществила се е една от техните основни функции: „примиряването

на Изкуството и Развлечението”. Като реверанс към първоначалния замисъл на труда, останал засега неосъществен поради своята затруднителна мащабност, главата добавя – под формата на „роене на забавлението” – джаза, новите младежки танци на попмузиката, както и практиката в телевизията. Главата завършва с пространно изложение на един показателен за разглежданата културна практика случай на активен деец и творец на медийни продуцирания и предавания на народна музика, описал живота си. Авторът държи на важноста на такъв финал, защото така се осветяват не само площадно-мегданните колективни изживявания на *музиката за народа*, но и интимните пространства на участниците в процеса. Заговорени поотделно, те потвърждават „меката власт” на медийно разпространяваната народна и популярна музика по време на социализма. Текстът завършва с 20 страници библиография.

Освен с разгледаната монография, току-що излязла от печат (тя е представителна част от колективния проект „Меката власт на популярната музика в медиите (с примери от България и Балканите) / The soft power of popular music in media (by examples from Bulgaria and the Balkans)”, финансиран от Националния фонд „Научни изследвания”, доц. дн Венцислав Димов участва в конкурса за професура с още 22 свои труда /студии, статии, учебни помагала/ - част от неговото обемно изследователско творчество. Както може да се очаква, по-голямата част от тези 22 труда са все в полето на централната тема, която Димов разработва от десетилетия, а именно **медийната музика**, в която той е първопроходимец в смисъл на пълнотата, бих казала дори тоталността на застъпването ѝ в нашата хуманитаристика. Тук на първо място трябва да поставим програмната студия „Към разбирането на медийната музика” от 2018 г., в която, освен необходимостта от проучването на обекта се акцентира върху интердисциплинарността на изискуемата методология, съчетаваща социологически, културологически, антропологически, етнографски и медийни изследвания. В основата на това първопроходимство на Димов в изследването на медийната музика стои огромна издирвателска и проучвателска работа в звукови и документални архиви, колекции и други първични и вторични източници. Със следващите публикации по темата авторът демонстрира мащабността на този терен, който – видян в Димовския обхват – е повече от вековен. Такава е статията на английски език „За някои ранни звукови свидетелства на музикалната хибридизация: грамофонни плочи в България/On some Early evidence of Musical Hybridization. Observations on Commercial Gramophone Recordings from Bulgaria”. С този текст Димов се представи на конференцията на Международния съвет за традиционна музика, проведена през 2006 г. във Варна с негово активно участие в организацията на събитието. Представяйки изследователския профил на Димов в следващите трудове по конкурса, трябва да кажа, че освен медийната

музика той има още едно поле, в което е първопроходник в българската хуманитаристика. Това поле е свързано вече не само с медиазнанието, но и с етномузикологията и етнографията и отчасти с българската историография. Става дума за два подпрофила, които допълнително специфизират облика на учения – това е, първо, връзката с Балканите и, второ, хибридизацията на музикалната ни култура и свързаните с тях музикални явления *етнопоп музика* и *етнофюзън*. В този план следва да се приеме като приносна публикуваната в авторитетно международно издание статия на тема „Славянски следи в записаната на грамофонни плочи музика в България”, проследяваща делото на чехи, руснаци, сърби и др. славянски групи в българската медийна музика. Върху ранния звукозапис у нас се спира и публикацията „Балкански кръчми и кафенета и раждането на локална записна музика/Balkan pubs and cafes and the birth of local recording music” /отпечатана в издание на Института по балканистика на БАН/, която демонстрира интересите на Димов в изучаването на градската музикална култура у нас и на Балканите през XIX и ранния XX век. Следващите две публикации по темата „медийна музика” разкриват многостранността на Димов и като полемист, и като теоретик. В статията „Обратно виждане: изкуството чете науката/Reversing the Gaze: Art Reads the Academy” авторът обръща внимание върху „етнологизирането” на документалното кино у нас (филми на Адела Пеева и Анри Кулев), което не винаги е достатъчно коректно при обявяването на своите научни източници. А забележителната си теоретична начетеност Димов демонстрира в студията „Върху някои актуални употреби на музиката в медиите (Медийният Вагнер: деконструктивни разпади или нови синтези/The media Wagner: deconstructive decays or new syntheses)”, където – във връзка с първото в България цялостно представяне на Вагнеровата тетралогия „Пръстенът на нибелунга” – се тълкува резултатът от „употребата на Вагнер” в различните медии в постмодерните времена.

Като автор на първото в България научно изследване на етнопоп музиката като културна и медийна индустрия, доц. Димов е особено активен в проучването и описанието на актуални – или пък традиционни – явления и процеси в тази сфера. В този тематичен раздел от трудове, участващи в конкурса, са пет статии, като всяка от тях засяга чувствителни или противоречиви обекти на етнопопа и етнофюзъна. Това са публикациите „Върху някои ориентализми в българската записана музика/On Some Orientalisms of Bulgarian Recorded Music” от 2005г., „За балканските страсти около стила етнофюзън/Around the Balkan Passions of the Ethnofusion” от 2008г., „За чалгата с омерзение и обич/For chalga with disgust and love ” от 2009г., „Да конструираш, като изпееш: за един Балкански музикален фестивал /Constructing through Singing: of a Balkan Music Festival” от 2013г., „За някои медийни метаморфози /как „чалгари/Chalga stars” стават „лидери на граждански каузи”/ от 2019г. Това

са статии, в които на политическия отрицателен „балканизъм” (М. Тодорова) се противопоставя един позитивен „музикален балканизъм” или се третира актуални казуси, като „политическата кариера” на Слави Трифонов, например. Последната, трета група студии и статии, с които Димов участва в конкурса за професор, представлява трудове, които се движат в тематичната сфера на разгледаната в началото на рецензията монография. Това е темата „Музика, медии, власт, политика: меката власт на медийната музика”. Както отбелязва самият автор, властовата и политическа употреба на медиите и музиката представляват за него изследователско предизвикателство, което мотивира и определя посоките на научните му търсения пред последните няколко години. Тук най-напред той поставя студията „Какъв е спомен станало”. Песенните паметници за войната в Добруджа отпреди 100 години/What a memory it has become. The song memorials for the war in Dobrudzha from 100 years ago”, а след това студията „Българска „хип-хоп” музика как феномен алтернативной журналистики/Bulgarian Hip-hop music as a phenomenon of alternative journalism”, публикувана на руски и английски език в научно издание на Казанския федерален университет в Русия, в която се третира хип-хопа у нас като „песенен вестник” и „нова медия”. А темата за меката власт на народната и популярна музика, която основно бе третирана в монографията, е застъпена в статията „Властта и музиката за народа в социалистическа България/ Power and Music for the People in Socialist Bulgaria”, публикувана в издание с висок импакт фактор /Web of Science/. Нейно продължение е студията „Нашият труд е песента” /народната музика в българските радиопрограми от първите години на социализма и нейната „мека власт/soft power”/, в която третира основните властови концепции и практики с музика в българското радио през първите години на социализма в България.

Разглеждайки критично съвкупната дейност на Венцислав Димов в академично-научната, академично-учебната и академично-административната практика, аз трудно мога да видя поле, в което той да не е активен и да не е работил с отлични резултати. Той е не само теоретик, но и деец на медиите – години наред води етнопредаване по едно от националните радиа на страната. Особено продуктивен е Димов в учебното дело за средното училище – в списъка на трудовете му за настоящия конкурс виждаме на предпоследна позиция съавторство в три учебника по музика и три помагала за учителя – за осми, девети и десети класове на общообразователното училище. Отдавайки съдържателно дан на изискванията на МОН, с които иначе аз бих могла доста да поспоря, Димов е особено активен в отварянето и насочването на учебно-музикалния образователен процес към съвременните технологии и новите медии. Но може би най-силно въздействащо е стореното от кандидата, отразено в последната публикация от списъка с трудове. Това е участието

му в колективен труд за българската фолклорна музика „Звукови картини от България: пътуване до един изчезващ свят/Sound Portraits from Bulgaria:A Journey to a Vanished World”, което е издание не на друг, а на Смитсониян-института/Smithsonian Institute във Вашингтон – едно световно известно учреждение с музейни и други културни функции. Това е труд, в който Димов участва съвместно с най-изтъкнати американски изследватели на българската традиционна музика – Марта Форсайт /едно почти митично име!/, професорите Дана Бюкянън и Тимоти Райс. Това вече е признание за доц. дн Димов като международно уважаван експерт по етномузикология и други дисциплини в хуманитаристиката, като медиазнанието.

В заключение на моята рецензия искам да заявя, че оценявам трудовете, с които доц. д.н. Венцислав Димов участва в настоящия конкурс за професор, като високоприносни и оригинални, че той отговаря на всички критерии на длъжността, за която кандидатства. Искам да добавя и това, че ще гласувам положително за кандидатурата му, като приканвам колегите от конкурсното жури да сторят същото.

София, 19 ноември 2019г.

проф. д.изк. Розмари Стателова